SOCIETATEA PENTRU CULTURA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA, 20 DE ANI DE LA REÎNFIINȚARE

MARIAN OLARU

La 1 mai 1862, în prezența a 185 de participanți, s-a desfăşurat la Cernăuți adunarea de constituire a Reuniunii Române de Leptură din Cernăuți, care şi-a ales ca deviză: „limba şi cultura națională – două condițiuni nedespărțite şi absolut necesare pentru existența unei națiuni". Aceasta se petrecea în primul an în care Bucovina devenea cu adevărat o țară de coroană, alături de celelalte posesiuni ale dinastiei de Habsburg. Societatea culturală menționată a fost înființată după modelul celor existente în imperiu, fiind influențată de constituirea la Sibiu, în octombrie 1861, a Asociației Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român (ASTRA).

La 26 mai 1863, la cea de a doua adunare generală, Reuniunea pentru Leptură a aprobat schimbarea statutului, pentru că statutele Reuniunii pentru Leptură erau prea „strâmte", pentru a cuprinde şi chestiunile naționale, a fost luată o nouă denumire, cea de Societatea pentru Literatura şi Cultura Română din Bucovina. Acesta a fost schimbat, în anul 1869, în Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina.

Apărută într-o perioadă în care românii bucovineni, ca şi confrații lor din Imperiul Austriac, îşi afirmau energic identitatea națională, Societatea pentru Cultură, cum i s-a spus în mod curent, a cuprins în rândurile sale pe cei mai reprezentativi fii ai Bucovinei şi, ca membri de onoare avea intelectualii de marcă ai neamului din celelalte provincii istorice româneşti de până la Primul Război Mondial, precum: Mihai Zottta, I. G. Sbiera, Ion Calinciuc, Aron Pumnul, Alexandru Costin, Orest Renei, Leon Popescu, Nicolaie Vasilco – care au alcătuit primul comitet, cel din 1862 –, Andrei Şaguna, Alexandru Sterca-Sulu□iu, Dimitrie Bolintineanu, Andrei Mocioni, Vicențiu Babeş, Timotei Cipariu, A. T. Laurian,
Al. Papiu Ilarian, Vasile Alecsandri, George Barițiu, Timotei Cipariu, Gheorghe Hurmuzachi, Ambrosie Dimitrovița, Eudoxiu Hurmuzachi, T. V. Ştefanelli, Alexandru Hurmuzachi, Silvestru Morariu Andrievici, Miron Călinescu, Ion

Analele Bucovinei, **XVII**, *2* (35), p. – , Bucureşti, 2010

BDD-A32556 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-16 22:10:30 UTC)

Bumbac, Ştefan Saghin, Constantin Hurmuzachi, Leon Goian, Victor Stârcea, I. Volcinschi, Vladimir de Repta, Dionisie Bejan, Sextil Puşcariu, Gheorhe Tofan şi pe mulţi alţii.

Scopul Societăţii pentru Cultură a fost formulat de Gheorghe Hurmuzachi în cadrul adunării generale din ianuarie 1865, prilej cu care arăta: „să nutrim, să îndulcim şi să înnoim viaţa noastră morală şi naţională […], viaţa noastră de români în limba, datina şi legea părinţilor noştri". Cu această ocazie preşedintele societăţii atrăgea atenţia asupra faptului că înfăptuirea idealurilor societăţii depindea de modul în care fiecare membru înţelegea să participe la înfăptuirea acestora[1]. De aceea, Gheorghe Hurmuzachi apela la toţi „naţionaliştii sinceri", la învăţători, la „pastorii duhovniceşti ai poporului" şi la „nobilimea Bucovinei" pentru a conlucra pentru a descoperi „lumina adevărului şi a culturii", pentru folosul obştesc al românilor bucovineni[2]. Ca urmare, direcţia esenţială a activităţii Societăţii pentru Cultură a fost aceea a dezvoltării conştiinţei naţionale, folosind cultura ca principal vector de acţiune. În acest sens, cu sprijinul Societăţii, până în apropierea războiului mondial au fost aduse în Bucovina cele mai reprezentative trupe de teatru din România, începând cu trupa condusă de Fani Tardini (prima stagiune a avut loc în perioada martie – mai 1864) şi continuată de: Mihai Pascaly (1869), Matei Millo (1871, 1882), Mihail Galino (1872), Maria Vasileasca (1874, 1877), Constantin Demetriad (1875), N. Constandinescu (1878), I. C. Lugosianu (1879–1880, 1884), Gherman Popescu (1880), Ion Dim. Ionescu (1885), Constatin Nottara (1885), Lachi Chirimescu (Societatea Dramatică „Concordia", 1887), Aurel L. Bobescu (1893), Petre Liciu, Constantin Belcot (1912–1913) ş. a.

O atenţie deosebită a acordat Societatea pentru Cultură susţinerii publicaţiilor în limba română. La 1 martie 1865 a apărut primul număr al „Foii Societăţii pentru Literatura şi Cultura Română în Bucovina", din al cărei prim comitet de redacţie au făcut parte Gheorghe Hurmuzachi – preşedinte şi Ambrosiu Dumitroviţă, secretar. Apoi, după moartea lui Dumitroviţă, revista a apărut până în anul 1869, avându-l pe I. G. Sbiera ca secretar. În paginile acesteia au fost abordate subiecte dintre cele mai importante pentru definirea identitară a românilor, precum cele de istorie naţională şi de literatură română. Între altele, aici a fost publicată *Mioriţa*, sub semnătura lui Alecsandri, a fost expusă, de către Alexandru Hurmuzachi, teoria psihologiei popoarelor şi au fost tipărite numeroase articole despre românii din alte provincii aflate sub dominaţie străină. Apoi, Societatea pentru Cultură a acordat o atenţia cuvenită publicării calendarelor (1874–1885, 1914), editării unei noi reviste[3] şi a broşurilor pentru tineretul şcolar şi alcătuirii manualelor româneşti pentru şcolile primare (în număr de 16).

[1] *Procesele verbale ale adunării generale, de la 1862 – iulie 1902*, B.A.R., Fondul *Manuscrise*, mss. A 653 III, p. 10–13.

[2] *Ibidem*, p. 27–28.

[3] Revista „Aurora" a apărut între 1881 şi 1884, sub conducerea lui Ion Bumbac.

BDD-A32556 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-16 22:10:30 UTC)

În mod susţinut, Societatea pentru Cultură a acordat atenţie învăţământului în limba română, prin sprijinirea alcătuirii manualelor pentru şcolile primare şi prin sprijinirea tinerilor studioşi cu burse şi stipendii băneşti în vederea urmării cursurilor şcolare, înfiinţarea de şcoli particulare în satele înstrăinate[4] (activitate deosebit de bogată a desfăşurat în acest sens Gh. Tofan), unde guvernul nu se grăbea să acorde sprijinul necesar. În aceeaşi arie de preocupări se înscriu şi eforturile pentru deschiderea Internatului de Băieţi Români, care avea iniţial o capacitate de 120 de locuri, achiziţionarea unei tipografii (în 1897), cumpărarea Hotelului Weiss, care a devenit sediul Societăţii, achiziţionarea unor terenuri şi imobile în centrul oraşului Cernăuţi, pentru susţinerea activităţii cultural-naţionale. Eforturile Societăţii pentru Cultură şi managementul eficient, am spune azi, a făcut ca în anul 1906 Societatea să susţină 17 fundaţii culturale, să aibă o bibliotecă proprie cu peste 5 000 de volume şi o avere de aproximativ 300 000 de coroane.

La toate acestea trebuie să adăugăm preocuparea Societăţii pentru răspândirea cunoştinţelor de istorie a românilor, prin organizarea unor cursuri ce se adresau celor interesaţi. Societatea pentru Cultură s-a implicat direct şi în organizarea comemorării a 400 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare, în manifestările de la Putna şi Suceava şi a asigurat participarea unui număr impresionant de bucovineni, în anul 1906, sub conducerea lui Ştefan Saghin, la ceremoniile legate de împlinirea a patruzeci de ani de domnie a lui Carol I, regele României.

După ce, în timpul războiului, imobilele şi proprietăţile Societăţii au avut de suferit, din luna octombrie 1918 aceasta şi-a reluat activitatea, prin redeschiderea Internatului de Băieţi.

Sub conducerea lui Dionisie Bejan, preşedinte al SCLRB, în sala Societăţii, s-a întrunit Adunarea Constituantă, la 27 octombrie 1918, care a votat rezoluţia privitoare la „unirea Bucovinei integrale cu celelalte ţări româneşti”[5]. Evenimentele care au dus la Congresul General al Bucovinei şi unirea acestei provincii cu Regatul României, la 28 noiembrie 1918, au fost susţinute de membrii Societăţii pentru Cultură şi, din cei 15 delegaţi desemnaţi să prezinte Regelui Ferdinand mesajul de unire, majoritatea erau membrii ai acestei societăţi culturale. Aceştia au fost: Vladimir de Repta, Dionisie Bejan, Eudoxiu baron de Hurmuzachi, Ioan I. Nistor, Octavian Gheorghian, Vasile Bodnărescu, Gheorghe Şandru ş. a. Prin aceasta se aducea cel mai frumos omagiu activităţii pe care a desfăşurat-o Societatea pentru Cultură, timp de peste o jumătate de veac, pentru emanciparea naţională a românilor.

Ceea ce a caracterizat întreaga activitate a Societăţii pentru Cultură, în întreaga perioadă de existenţă, până la sfârşitul celui de al Doilea Război Mondial,

[4] În preajma Primului Război Mondial, Societatea pentru Cultură susţinea 14 şcoli particulare, cu 25 de clase şi 25 de învăţători, în care studiau 1 400 de elevi.

[5] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 381.

BDD-A32556 © 2010 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-16 22:10:30 UTC)

a fost „baza ei populară, pe care a clădit inițiativa benevolă şi generozitatea individului”[6], cum aprecia Grigore Nandriş. În perioada menționată, activitatea societății a cuprins toate domeniile de manifestare a spiritului național (limbă, învățământ, cultură şi biserică), bazându-se de la început pe „spiritul de jertfă al unei populații româneşti de sub o jumătate de milion”[7]. O trăsătură definitorie a activității acestei societăți, în perioada 1862–1918, a fost faptul că deşi era o instituție regională, Societatea pentru Cultură şi-a extins activitatea dincolo de granițele Bucovinei, în căminele ei şi-au găsit găzduire fii ai românilor din celelalte teritorii româneşti aflate sub dominație străină.

În perioada 1918–1944, dezideratele Societății pentru Cultură privesc: integrarea organică şi afirmarea Bucovinei în context național, dezvoltarea învățământului, sprijinirea culturii naționale, crearea unor noi legături cu societăți similare care să permită afirmarea elementului românesc în viața provinciei, perfecționarea organizatorică şi îmbunătățirea statutelor, creşterea profitabilității investițiilor realizate pentru susținerea culturii naționale.

După o perioadă în care situația Societății a fost cu mult sub nivelul antebelic, la 12 mai 1929, în fruntea Societății a fost ales un nou comitet, având ca preşedinte pe prof. univ. dr. Grigore Nandriş şi pe I. Brăteanu şi Al. Vitencu – vicepreşedinți şi pe Constantin Loghin – secretar. Aceştia au avut multe chestiuni dificile de rezolvat, acumulate din vremea fostului comitet. Cu toate acestea, au reuşit să renoveze Internatul Băieților Români, să reglementeze situația Internatului Meseriaşilor şi Comercianților Români, să reaşeze arhiva şi registrele Societății, să aducă la zi restanțele financiare, să reglementeze raporturile financiare cu chiriaşii din Palatul Național etc. În acelaşi timp, Societatea a susținut cu subvenții construirea Casei Naționale din Suceava, ridicarea bustului lui Eminescu din acelaşi oraş, redeschiderea bibliotecii şi a sălii de lectură din Cernăuți. A sporit capitalul Societății pentru Cultură prin preluarea celor 66 de „părtăşii” de la Tipografia „Mitropolit Silvestru”, a fost deschisă Universitatea Liberă din Cernăuți, au fost create 20 de biblioteci populare, a avut legături strânse cu ASTRA şi Casa Şcoalelor. În aceeaşi ordine de idei se înscriu ridicarea Ateneului Popular „Iancu Flondor” din Storojineț şi deschiderea unei Case de Citire în Cuciurul Mic, cu sprijinul SCLRB.

În perioada 1933–1938, prestigiul şi forța Societății pentru Cultură au crescut şi ca urmare a deschiderii acesteia spre descentralizare şi posibilitatea afilierii altor societăți. Astfel, până în 1937, au fost înființate 25 de secții locale, între care cele de la Ceahor, Vijnița şi Cuciurul Mare. În unele aşezări funcționau case naționale (Mahala), sau „universități țărăneşti” (Roşa-Stânca). În acest timp, erau numeroase manifestările culturale şi ciclurile de conferințe în lumea satelor şi în oraşele

[6] Grigore Nandriş, *Din istoria Societății pentru Cultură*. Centenarul – Cernăuți, 1862–1962, New York – Basarabia şi Bucovina, Londra, Editura Societății pentru Cultura Românilor din Străinătate, 1967, p. 16.

[7] *Ibidem*.

BDD-A32556 © 2010 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-16 22:10:30 UTC)

provinciei. În 1939, la împlinirea a zece ani de când fusese ales comitetul care schimbase în mod favorabil evoluția societății, Grigore Nandriș arăta că prin activitatea comitetului s-a dorit să se „demonstreze posibilitatea biruinței spiritului de jertfă împotriva nepăsării şi adversității oamenilor şi a vremurilor, atunci când pui interesul obştesc mai presus de interesele proprii”[8].

În perioada 1929–1938, Societatea pentru Cultură a realizat venituri de 9,2 milioane lei, din care 400 000 i-a cheltuit cu bibliotecile populare, peste 600 000 pe bursele acordate studenților şi elevilor, 566 000 lei au fost cheltuiți pentru susținerea activităților culturale, 600 000 lei cu sprijinirea publicațiilor din Bucovina, diferența constituindu-se în impozite şi taxe plătite statului român, cheltuieli de judecată, dări comunale, reparația internatelor şi a imobilelor din patrimoniul Societății. Până în anul 1940, Societatea pentru Cultură a tipărit 10 reviste şi 20 de ziare. Toate aceste realizări ale Societății îl îndreptățeau pe Grigore Nandriş, la împlinirea a 100 de ani de la întemeierea ei, să considere că aceasta şi-a extins activitatea dincolo de hotarele provinciei, devenind o instituție națională. Menire pe care a încercat să şi-o împlinească şi în anii regimului Antonescu, desigur în condiții mult mai grele, când o parte dintre bunurile şi proprietățile Societății a fost grav afectată sau pierdută.

Revenită la Cernăuți, la 9 iulie 1941, conducerea SCLRB hotărăşte reluarea activității, refacerea patrimoniului afectat de ocupația sovietică şi începerea unui ciclu de conferințe, 47 la număr, care s-a dovedit cel mai lung din istoria societății, între 7 decembrie 1941 şi mai 1942. În ianuarie 1942 apare publicația „Revista Bucovinei”, care şi-a continuat apariția până în martie 1944, la Cernăuți şi la Timişoara[9] din aprilie 1944 şi până în februarie 1945. În aceste vremuri de restrişte pentru neamul românesc, Societatea a făcut eforturi importante pentru redeschiderea tipografiei, a editurii, a bibliotecii şi a unei librării în Cernăuți. La 27 octombrie 1943, la inițiativa Societății se sărbătoreşte, la Cernăuți, ziua Unirii Bucovinei cu România, în prezența generalului Dragalina, guvernatorul militar al Bucovinei. Era pentru ultima dată când se făcea acest lucru sub administrația românească a provinciei. În cadrul Congresului Cultural, constituit cu această ocazie, au fost reiterate cereri ca: redeschiderea Universității, a Teatrului Național şi a Conservatorului[10]. La 5 martie 1944, a avut loc ultima adunare generală a Societății pentru Cultură, în cadrul căreia a fost ales preşedinte Maximilian Hacman şi vicepreşedinți, Constantin Loghin şi Orest Bucevschi, iar Claudiu Usatiuc a fost ales secretar.

Pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul României şi instaurarea regimului comunist au dus la întreruperea activității Societății pentru Cultură. Mii de

[8] *Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, Raportul general pe anul 1938*, Cernăuți, 1939, p. VII.

[9] Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina la 145 de ani (1862–2007). Repere cronologice*, „Septentrion”, Rădăuți, anul XVIII, nr. 28, 2007, p. 7.

[10] *Ibidem*.

BDD-A32556 © 2010 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-16 22:10:30 UTC)

bucovineni au fost nevoiți fie să ia calea exilului, fie să sufere supliciile cumplite ale instaurării regimului comunist şi în România. În lucrarea care a apărut cu prilejul centenarului Societății, Grigore Nandriş aprecia că „munca anonimă, desfăşurată zilnic şi dezinteresat, de ani de zile, a unor săteni luminați, a câtorva învățători şi preoți şi a unui număr neînsemnat de intelectuali, în slujba fortificării etnicului nostru, aici, la marginile primejduite ale națiunii, atunci activitatea secțiilor noastre apare ca un diamant strălucitor aşezat lângă un foc mare de paie”[11].

La New York, în zilele de 27 şi 28 noiembrie 1862, membrii Societăşii pentru Cultură aflați în exil, continuând o direcție tradițională de activitate a exilului românesc – afirmarea drepturilor istorice ale românilor asupra teritoriilor pierdute în urma raptului sovietic din iunie 1940 –, la inițiativa profesorului Grigore Nandriş, sărbătoresc centenarul Societății.

La 27 martie 1990, la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți s-a întrunit grupul de inițiativă pentru reactivarea Societății pentru Cultură, care a adoptat statutul şi a desemnat persoanele împuternicite pentru desfăşurarea demersurilor juridice de reînființare. La 10 aprilie 1990, prin Hotărârea Judecătoriei Rădăuți se recunoaşte personalitatea juridică a Societății, cu sediul la Gălăneşti, jud. Suceava. Apoi, la 30 iunie – 2 iulie 1990, s-a desfăşurat primul congres al Societății pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina. Cu acest prilej a fost ales un comitet compus din Vladimir Trebici – preşedinte de onoare, Mircea Irimescu – preşedinte, Mihail Iordache – vicepreşedinte, Dragoş Luchian – vicepreşedinte şi George Muntean – secretar general. În perioada care s-a scurs de la reînființare au avut loc congrese ale Societății în anii 1992, 1995, 1998 şi 2001, apoi s-a revenit la adunările generale, aşa cum se desfăşurau şi înainte de al Doilea Război Mondial.

În perioada scursă, în cei 20 de ani de la reînființare, Societatea pentru Cultură s-a remarcat prin sprijinirea afirmării culturale şi naționale a românilor din nordul Bucovinei, prin colaborarea cu societatea înfrățită, Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, susținerea eforturilor organizatorice ale bucovinenilor de înființare a filialelor din țară (Bucureşti, Braşov, Cluj-Napoca, Timişoara, Făgăraş, Iaşi, Botoşani, Suceava, Bacău, Târgu-Mureş, Arbore, Frătăuții Noi, Câmpulung Molodovenesc, Arbore, Sucevița, Vatra Dornei, Solca, Gura Humorului, Siret etc.), publicarea lucrărilor fundamentale ale istoriografiei române referitoare la Bucovina istorică – între care cele ale lui Ioan I. Nistor s-au bucurat de o deosebită atenție –, înființarea Editurii „Septentrion” şi susținerea publicației „Foia Societății pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina – Septentrion”, inițierea proiectului cultural *Enciclopedia Bucovinei* şi înființarea Centrului pentru Studierea Problemelor Bucovinei al Academiei Române, transformat ulterior în Institutul „Bucovina”. Alături de aceste inițiative deosebite ale Societății pentru Cultură sunt demne de semnalat manifestările culturale înscrise, an de an, în „Luna

[11] Grigore Nandriş, *op.cit.*, p. 69.

BDD-A32556 © 2010 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-16 22:10:30 UTC)

Bucovinei"; organizarea la 22–24 noiembrie 1991, la Cernăuţi, a simpozionului *Autohtonie şi diasporă bucovineană*, cu participarea unor personalităţi de marcă ale culturii din România, manifestare încheiată cu sfinţirea monumentului funerar de la Storojineţ al lui Iancu Flondor; transferarea către Academia Română, în 1992, a două imobile din comuna Gălăneşti, pentru crearea Complexului Academic „Bucovina", menit să fie folosit în vederea cunoaşterii de către studenţi, cercetători şi universitari a istoriei Bucovinei; deschiderea, în anul 1993, a Librăriei „Iraclie Porumbescu", în Rădăuţi, cu sprijinul Editurii „Humanitas"; deschiderea Casei Muzeu „Ioan Nistor" în satul Bivolărie, comuna Vicovu de Sus (1993), amenajarea unui sediu propriu în Rădăuţi, organizarea serbărilor prilejuite de împlinirea a 130 de ani de la Serbarea de la Putna, în anul 2001, susţinerea lucrărilor de reparaţie a şcolii româneşti din Molodia, regiunea Cernăuţi, de către Filiala Cluj a SCLRB etc.

În aceeaşi ordine de idei, se cuvine să amintim eforturile pe care Societatea le-a făcut pentru susţinerea cauzei românilor din partea de nord a fostei Bucovine şi din Basarabia, prin memorii, adrese, proteste adresate forurilor ştiinţifice şi autorităţilor vremii, prin luări de poziţie în presa centrală şi locală.

Prin dezideratele fixate în *Statut*, în congresele şi adunările generale, prin împlinirile din cei 20 de ani de când s-a reînfiinţat, Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina se dovedeşte o demnă continuatoare a idealurilor celor care au înfiinţat Societatea la 1862.

BDD-A32556 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-16 22:10:30 UTC)